

KENDİNDE'Yİ DÜŞÜNMEK: QUENTİN MEİLLASSOUX ÖRNEĞİ

Kevser KARACA ÇALIK*

ÖZ

Quentin Meillassoux Kant sonrası felsefenin en büyük problemi olarak korelasyonculuğu görür ve onu aşarak düşünceden ayırık olanı, yani kendinde'yi savunmayı mümkün kılacak bir ontoloji kurmaya çalışır. Meillassoux hamlesini korelasyonculuğun temel ilkelerine dayanarak, onların içinden gerçekleştirmeye çalışır. Her şeyin tamamen başka olması imkânı olarak olguluğu tek zorunlu şey olarak ortaya koyar ve kendinde-şeye dair Kant'ın vermediği var olma ve çelişik olmama ispatlarını vermeye çalışır. Ne var ki Meillassoux'nun çelişmezlik ispatı geçerli görünmemektedir. Olguluğu mutlaklaştıran Meillassoux Hume'un nedensellik problemini ontolojik bir sonuç olarak kabul eder ve doğa yasalarının zorunlu olarak düşünülmesinin arkasında yatan varsayımları çürütmeyi dener. Ancak bu çabası doğanın aşikâr istikrarını açıklamak noktasında hiçbir olumlu katkı sunmaz. Bu haliyle Meillassoux'nun düşüncesi korelasyonculuğun neden olduğu tahribatı bertaraf etmekten çok onun radikal bir sonucu olarak görünmektedir.

Anahtar kelimeler: Quentin Meillassoux, korelasyonculuk, kendinde, olguluk, doğa yasaları

THINKING ABOUT THE IN-ITSELF: THE CASE OF QUENTIN MEİLLASSOUX

ABSTRACT

Quentin Meillassoux sees correlationism as the biggest problem of post-Kantian philosophy and tries to establish an ontology that will make it possible to overcome it and defend the in-itself, that which is distinct from thought. Meillassoux tries to accomplish this based on the basic principles of correlationism, from within them. He puts forth facticity, the possibility of everything being completely other, as the only necessary being and tries to give proofs of existence and non-contradiction for the thing-in-itself that Kant did not give. However, Meillassoux's proof of non-contradiction does not seem valid. By absolutizing facticity, Meillassoux accepts Hume's problem of causality as an ontological consequence and tries to refute the assumptions behind the idea of the necessity of the laws of nature. However, this effort makes no positive contribution to explaining the apparent stability of the nature. In this way, Meillassoux's thought seems to be a radical consequence of correlationism rather than its undoing.

Keywords: Quentin Meillassoux, correlationism, the in-itself, facticity, laws of nature

* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Doktora adayı, e-posta: kevserkaraca@gmail.com, Orcid: 0000-0002-8789-0477. İstanbul/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 23.05.2025
Makalenin kabul tarihi: 19.08.2025

Submission Date: 23 May 2025
Approval Date: 19 August 2025

Son yıllarda felsefede realist eğilimlerin güçlendiği, hatta felsefede bir “realist dönüş” yaşandığı sıklıkla söylenmektedir. Graham Harman, Iain Hamilton Grant, Ray Brassier ve Quentin Meillassoux gibi felsefecilerle anılan spekülative realizm de kıta felsefesindeki realist dönüş içerisinde ele alınabilecek bir akım. İlk olarak 2007’de Londra’da düzenlenen bir konferansta¹ bir araya gelen yukarıda adı anılan felsefeciler, Kant sonrası felsefeyi gerçekliği değil, gerçeklik hakkında bildiklerimizi düşünmekle eleştirirler ve bu tavrın dışına çıkacak bir şekilde felsefe yapmaya çalışırlar.² Spekülative realizmle ilişkili felsefeciler pek çok konuda farklı düşünseller de Kant sonrası felsefenin belirleyici tavrının korelasyonculuk olduğu ve korelasyonculuğun çağdaş felsefenin belki de en ciddi problemi olduğu konusunda hem fikirdirler. Korelasyonculuk teriminin isim babası ise Fransız felsefeci Quentin Meillassoux’dur. Meillassoux korelasyon fikrini “sadece düşünce ve varlık arasındaki korelasyona erişimimiz vardır; bu terimlerden birine diğerinden yalıtık bir erişimimiz asla yoktur” şeklinde betimler.³ Korelasyonun aşılabilir bir karakterde olduğunu kabul eden her düşünce ise korelasyonculuk adını alır.⁴ Korelasyonculuk şeylerin bizimle girdiği ilişkiden bağımsız olarak “kendinde”⁵ ele alınmasını imkânsız görmek anlamına gelir. Bir korelasyoncu onun aşılabilir karakterini “korelasyonel döngü” argümanı ile, yani kendinde’yi düşünmenin bir kısır döngüye düşmeden mümkün olmadığı argümanı ile savunur.⁶

Meillassoux Kant’tan bu tarafa felsefeye korelasyonculuğun hâkim olduğunu ifade eder. Onun amacı ise “büyük dışarı”yı⁷ akla kapatan bu tavrı aşarak kendinde’yi yeniden düşünülebilir ve bilinebilir kılmaktır. Bununla birlikte Meillassoux “dogmatik metafizik” olarak adlandırdığı Kant öncesi döneme dönmek gibi bir niyette de değildir. Meillassoux için büyük dışarıya erişimi Kant öncesi metafizik değil, Kopernikçi-Gelileocu bilimsel devrim

¹ Ray Brassier vd., “Speculative Realism”, *Collapse* 3 (Kasım 2007): 307-450.

² Peter Gratton, *Speculative Realism: Problems and Prospects* (Bloomsbury, Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Plc, 2014), 6.

³ Quentin Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme*, çev. Kağan Kahveci (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 7.

⁴ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 7.

⁵ Meillassoux şeyleri bizden, düşünceden bağımsız ele almak ihtimalini konuşurken eser boyunca Fransızca “en soi” yani “kendinde” ifadesini kullanıyor. Ancak Kant ile bağlantısı içinde kendinde-şey ifadesini kullanıyor. Eserin Türkçe çevirisinde de bu ifade “kendinde” ile karşılanmış olup ek alması durumunda tırnak işareti ile ayrılmıştır. Makale boyunca biz de bu kullanıma sadık kalmaya çalıştık. bkz. Quentin Meillassoux, *Après la finitude: Essai sur la nécessité de la contingence*, L’ordre philosophique (Éd. du Seuil, 2005), 14. bkz. Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 2.

⁶ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 7.

⁷ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 10.

sağlamıştır. Galileo'nun doğayı matematikselleştirmesi ile doğa öznenen bağımsız olarak gerçek bir bilgi nesnesi haline gelebilmiş, Descartes ile de öznellikten arındırılmış olan doğanın matematik aracılığıyla düşünülebileceği fikri kuvvetlenmiştir.⁸ Ancak bunu takip eden evrede Hume'un nedensellik eleştirisi üzerinden getirdiği şüphecilik meydan okuma ve Kant'ın ona verdiği cevap ile düşünce yeniden kendi üzerine kapanmıştır. Düşüncenin ancak korelasyoncu döngü içinde işlev görebildiği anlayışı her türlü metafiziğin elenmesi ve metafizik soruların anlamsızlığının ilanı öznenen bağımsız her türlü mutlaklardan vazgeçmekle neticelenmiştir.⁹

Meillassoux'nun projesi ise Descartes'cı düşüncenin bir tür ihyası olarak düşünülebilir. Meillassoux Descartes'ın dış dünyaya ilişkin ispatında iki mutlak tespit eder; bunlar birincil mutlak olarak Tanrı ve türetilmiş mutlak olarak matematiğin mutlak kapsamıdır.¹⁰ Meillassoux birincil mutlak olarak Tanrı yerine yeni bir mutlak arayışına girer ve bu mutlağa bağlı olarak da matematiğin türetilmiş mutlak olarak tesisini hedefler. Descartes'ta izlerini bulduğu birincil nitelikler anlayışı üzerinden nesnenin matematikselleştirilebilen özelliklerinin onun kendinde özellikleri olduğunu söylemeyi mümkün kılacak bir ontoloji kurmaya çalışır. Meillassoux ontolojisinin temelini *Sonluluğun Sonrası* adlı eserinde geliştirir. Eser temel birkaç ilkeye bağlı olarak geliştirilen sıkıca kurulmuş argümantatif bir yapıdadır. Bu eserde Meillassoux önce korelasyonculuk dediği tavrı eleştirir ve bu eleştirinin içinden onu aşmasına olanak verecek bir imkân çıkararak kendi ontolojisinin temel ilkesini elde eder. Sonrasında ise bu ilkeye bağlı olarak kendinde'ye dair bazı önermeleri ispatlamaya çalışır; böylece kendinde'ye ilişkin pozitif bir bilgi iddiası ortaya koyar. Kant'ın kendinde'ye dair sınırlamasının ötesine geçip Kartezyen bir kendinde'ye erişmeyi hedefler.¹¹ Düşüncesinin diğer katmanlarının da üzerine bina edildiği temeli oluşturduğundan Meillassoux'nun felsefi projesinin başarısı burada sunduğu düşüncenin sağlamlığına bağlı olacaktır. Bu sebeple bu makalede Meillassoux'nun düşüncesi *Sonluluğun Sonrası* merkeze alınarak çözümlenecek ve burada sunduğu düşünce örgüsünün geçerliliği sorgulanacaktır. Bunun için öncelikle Meillassoux'nun yeni bir mutlak arayışının hangi kaygılarla nasıl bir sahnede ortaya çıktığı ele alınacak, ardından Meillassoux'nun korelasyonculuğa karşı sunduğu teorik gerekçeye

⁸ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 170.

⁹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 171-72.

¹⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 41.

¹¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 110.

değınilecektir. Sonrasında Meıllassoux'nun birincil mutlak olarak olgulu-luk ilkesini türetmesi ve buradan hareketle kendinde için geliştirdiğı ispatlar incelenecek ve bunların geçerliliğı sorgulanacaktır. Son olarak ise projesinin bilim felsefesi bakımından sonuçlarının beyan ettiğı hedefleri ile ne kadar uyumlu olduğı sorgulanacaktır.

1. Sahne

Meıllassoux her ne kadar felsefi arenadaki mevcut durumu “Kantçı felaket” olarak adlandırırsa da¹² aşağıda da görüleceğı gibi Kantçı çerçeveye bir yönüyle oldukça sadıktır. Meıllassoux'nun projesi Kant'ın metafizik eleştirisini temel alıp onaylar ve bu eleştiriden kendi düşüncesinin de ilkelerini oluşturacak bazı sonuçlar çıkarır. Bununla birlikte Kant'ın kendinde-şey için kapattığı ve daha sonrakiler tarafından üzerine birkaç kilit daha vurulan kapıyı açacak bir gedik bulmak istemektedir.

Kant öncesi metafiziğinin temel ilkeleri Meıllassoux'a göre yeter sebep ilkesi ve onunla el ele giden zorunlu varlık düşüncesidir. Bu ilke, her şeyin başka türlü değil de olduğı gibi olmasının bir sebebi olduğunu söyler. Meıllassoux'a göre her şeyin sebebi üzerinden bir açıklamasının mümkün olduğu anlayışı, bu sebepler zincirinin sonsuz geri gidişinin durdurulabilmesi için her şeyin sebebi olan bir zorunlu varlıkta son bulur. Descartes'ın varlığını kavramının belirlenmişliğinden alan Tanrı ispatı dogmatik metafiziğın¹³ en yetkin temsilcisidir. Descartes'ın var olmayan bir Tanrı kavramının çelişkili olacağı fikrinden hareket eden ve Tanrı kavramından onun var olması gerektiğine uzanan ontolojik argümanının Kant tarafından çürütölmesi ile Meıllassoux'ya göre yeter sebep ilkesi sarsıntıya uğratılmış, zorunlu varlık fikri ise iptal edilmiştir. Kant Tanrı'nın var olmayışını düşünmenin çelişkili olmadığını göstermiş, hiçbir belirlenmiş varlığın kavramından zorunlu varlığını ispat edemeyeceğimizi savunmuştur.¹⁴ Meıllassoux ise Kant'ın bu epistemolojik sonucunu ontolojik sahaya çekerek zorunlu varlık yoktur sonucuna varır. Nitekim argümanın sonraki aşamalarında kullanacağı ilkelerden biri “Belirlenmiş bir zorunlu varlık yoktur” olacaktır.

¹² Meıllassoux, *Sonluluğın Sonrası*, 170.

¹³ Meıllassoux için dogmatik metafizik en az bir zorunlu varlık vaz' eden düşüncedir. bkz. Meıllassoux, *Sonluluğın Sonrası*, 46.

¹⁴ Meıllassoux, *Sonluluğın Sonrası*, 44-45.

Kant’ın düşüncesinde kendinde-şey bilinemez olsa da düşünülebilir, bu bakımdan çelişmezlik ilkesine uyar. Kant’ın aldığı bu tavrı Meillassoux “gevşek korelasyonculuk” olarak adlandırır.¹⁵ Kant kendinde-şey ile ilgili iki iddiada bulunmuştur: bunlardan biri onun olduğu, diğeri ise çelişik olmadığıdır. Kant’tan sonra gelen ve Meillassoux’nun “sıkı korelasyoncu” olarak adlandırdığı gelenek ise kendinde-şey ile ilgili söyleyebileceğimiz bu çelişmezlik iddiasını da yerinden ederek onu bilinemez olduğu gibi düşünülemez de kılmıştır.¹⁶ Sıkı korelasyonculuğun kendinde’nin çelikiye düşmeden düşünülebilirliğine karşı kullandığı silahı korelasyoncu döngü olacaktır. Onlara göre Kantçı düşüncenin kendinde’nin çelişik olmadığını iddia etmesi için bir gerekçe yoktur; çünkü düşünce, kendi dışına çıkarak bizim için düşünülemez olanın yani çelişik olanın kendi içinde imkânsız olduğunu doğrulayamaz.¹⁷ Bu şekilde sıkı korelasyonculuk düşünce olmadığında ne olduğunu düşünmeyi, yani kendinde’yi düşünmeyi tümüyle yasaklar.¹⁸ Meillassoux’un hesaplaşmak istediği de bu sıkı korelasyonculuktur.

Peki neden bu görüşle hesaplaşmak ve onu aşmak zorundayız? Çünkü Meillassoux’ya göre kendinde’nin düşünülmesinin yasaklanması her tür modern fideizmin önünün açılması ile neticelenmiştir. Mutlağı “düşünceden ayrı olan” anlamında kullanan Meillassoux¹⁹ sıkı korelasyonculuğun mutlağı düşünme iddiasını ortadan kaldırdığını, ama bununla mutlakları ortadan kaldırmadığını, hatta ona erişim iddiasındaki tüm diğer söylemleri meşrulaştırdığını ifade etmektedir.²⁰ Biraz daha açacak olursak; sıkı korelasyonculuk çelişmezlik ilkesini “bizim için” kılarak onu mümkün olanın değil düşünülebilir olanın normu haline getirmiş, Parmenides’ten bu tarafa felsefeyi belirleyen varlığın düşünülebilen olduğu ilkesini yıkmıştır.²¹ Bu ise mutlağa ilişkin ifadelerin doğruluğunu ya da yanlışlığını aklın kendi kaynakları ile belirleyemeyeceğinin bir ifadesi demektir. Korelasyoncu düşünce metafiziğin elenmesini mutlaksızlaştırma yani düşüncenin mutlaktan arındırılması olarak anladığı ölçüde mutlağa yönelik her türlü inancın meşrulaştırılmasına sebep olmuştur. Çelişmezlik ilkesinin varolanın ilkesi olduğu söylenemediğinde fanatizm olarak adlandırılacak hareketlerin içerik bakımından yanlışlığı konusunda bir şey

¹⁵ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 48.

¹⁶ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 48.

¹⁷ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 49.

¹⁸ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 50.

¹⁹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 39.

²⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 62.

²¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 61.

söyleme hakkı felsefeye yasaklanmış olmaktadır.²² Meïllassoux'ya göre dogmatizmin felsefedeki etkisini etkili bir şekilde yok eden Kant'ın gevşek korelasyonculuğu olmuş iken, onun ardıllarının sıkı korelasyonculuğu ile felsefe "kendisini fanatizmden özsel biçimde ayırmaktan aciz" kalmıştır.²³ Meïllassoux için kabul edilemez olan budur. Bu durumun çözümü ise her tür metafizik mutlağı -zorunlu varlık vaz' eden her düşünceyi- reddederken, metafizik olmayan bir mutlağa ulaşmakla gerçekleşebilir.

2. Teorik gerekçe

Meïllassoux için korelasyonculuğu aşıp mutlağı ya da büyük dışarıyı yeniden düşünülebilir -ve bilinebilir- kılmanın pratik gerekçesi yukarıda da ifade edildiği gibi çeşitli fanatizmlerin şiddetine karşı koyabilmek arzusudur. Bununla birlikte kitabının başında bize korelasyoncu düşüncede bir problem olduğunu kabul etmemizi sağlayacak bir teorik gerekçe de sunmaktadır. Meïllassoux'un evveliyat (Fra. *l'ancestralité*) argümanı olarak adlandırdığı bu teorik gerekçe üzerinde de kısaca durmak istiyoruz.

Meïllassoux korelasyoncu düşüncenin bilimsel pratik içinde kurulan özel birtakım ifadelerin anlamlandırılmasında sorun yaşadığını, bu anlam sorunun korelasyonculukta içkin olan ciddi bir probleme işaret ettiğini savunur. Ona göre bu ifadeler evveliyat ifadeleridir. Evveliyat "dünyada insan türünün hatta bilinen bütün hayat formlarının ortaya çıkışını önceleyen her gerçekliğe" işaret eder.²⁴ Evveliyat ifadeleri "Dünya 4,45 milyar yıl önce oluşmuştur" "İnsan türü -homo habilis- 2 milyon yıl önce ortaya çıkmıştır" gibi hiçbir akıl sahibi canlının var olmadığı bir zamana işaret eden ifadeleridir. Arkhe-fosil ya da fosil-madde ise "evvelki bir gerçekliği ya da olayı işaret eden malzemeyi, dünyada hayatı önceleyen bir olayı ya da gerçekliği işaret eden malzemeyi" işaret etmek için kullanılır.²⁵ Buna göre mesela bir yıldızın oluşumuna ait bir emisyon arkhe-fosil örneği olabilir.

Peki evveliyat ifadeleri neden korelasyonculuk için sorun teşkil etmektedir? Meïllassoux evveliyat ifadelerinin realist yorum altında, gönderimleri ampirik bilim tarafından doğrulandığı sürece gerçek olarak vaz'

²² Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 65.

²³ Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 68.

²⁴ Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 14.

²⁵ Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 14.

edilebilen ifadeler olarak anlaşıldığını söyler.²⁶ Realist yoruma göre arkhe-fosil “bir varolanın belirişe önceliğini belirtir.”²⁷ Ancak Meillassoux’ya göre bir korelasyoncu varlığın beliriş ile eş-kaplamalı olduğunu düşünür aksi iddiayı saçma bulur.²⁸ Bu nedenle korelasyoncu için verililik öncesi bir varlığın verililiği çelişkilidir, dünya ancak düşünen bir varlığa verilmiş olarak anlamlıdır.²⁹ Bu durumda korelasyoncu, evveliyata ilişkin bilimsel ifadelerin lafzi/realist yorumundan daha derin bir anlamı olduğunu savunur, bunu da bu türden her bir ifadenin sonuna zımnen ekli bir “insan için, ... bilim insanı için” ifadesi ile sağlar.³⁰

Meillassoux için korelasyoncu görüş savunulamazdır çünkü korelasyoncu, evveliyat ifadelerine daha kökensel bir anlam atayarak bunların gönderimlerinin ifadelerin tarif ettiği şekilde olmadığını söylemiş olmaktadır.³¹ Meillassoux için ise ifadelerin lafzî anlamından derin bir anlamı olduğunu savunmak onun anlamını tümüyle iptal etmek demektir, o korelasyonculuk ile evveliyata ilişkin bilimsel ifadeleri doğru kabul etmenin birbirini dışlayan iki durum olduğunu iddia eder.³² Ona göre evveliyat ifadeleri iflah olmaz bir şekilde realisttir, onları başka türlü anlamının yolu yoktur.³³

Şimdi, Meillassoux’nun evveliyat argümanı hakkında ne söyleyebiliriz? Öncelikle; Meillassoux’nun bu eleştirisini mümkün kılan, bu aşamada takındığı katı bilimsel realizmdir. Peter Gratton’un ifadesi ile Meillassoux bilimi “gerçekliğin hakikatinin hakemi”³⁴ olarak alıp ona tümüyle yaslanmakta, ancak şaşırtıcı bir şekilde bilim felsefesindeki realizm tartışmaları ile hiç ilgilenmemektedir. İkinci husus ise Meillassoux’nun korelasyonculukla itham ettiği Kant sonrası düşünürlerin tümünü Berkeley’vari bir idealizmle itham ediyor olmasıdır. Ona göre “arkhe-fosil karşısında... tüm korelasyonculukların aşırı idealizmler olduğu” ortaya çıkmaktadır.³⁵ Meillassoux’nun bu iddiası haksız bir itham gibi görünmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse onun sıkça hedef aldığı Heidegger Varlık ve Zaman’da “varolanlar (Alm. *Seiendes*), açığa çıkarıldıkları, keşfedildikleri ve belirlendikleri deneyim, idrak ve kavrayıştan

²⁶ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 18.

²⁷ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 20.

²⁸ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 20.

²⁹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 21.

³⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 19.

³¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 23.

³² Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 37.

³³ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 24.

³⁴ Gratton, *Speculative Realism*, 44.

³⁵ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 24.

bağımsızdır” demektedir.³⁶ Merleau-Ponty’nin şu ifadeleri de yine dikkat çekicidir: “Bir varlık olmadan dünya olmaz derken ne demek istiyoruz? Aslında dünyanın bilinç tarafından oluşturulduğunu değil, tam tersine bilincin kendisini her zaman dünyada zaten iş başında bulduğunu.”³⁷

Meïllassoux evveliyat argümanını bir teorik gerekçe olarak sunsa da aşağıda göreceğimiz gibi asıl çıkarımı evveliyat argümanının sonuçlarına yaslanmaz. Bununla birlikte evveliyat ifadelerinin anlamlandırılmasını acilen çözüme kavuşturulması gereken bir problem olarak sunan Meïllassoux’nun katı bilimsel realizminin, düşüncesinin çıktıları ile uyumu sorgulanmak durumundadır. Meïllassoux’nun düşüncesinin ana unsurlarını belirledikten sonra bu meseleye aşağıda tekrar döneceğiz.

3. Olguluğun mutlaklaştırılması

Meïllassoux sıkı korelasyonculuğun bizi sıkıştırdığı alandan çıkmak için onun iddialarını göz ardı etmek değil onunla hesaplaşarak bir yol açmak arayışındadır. Bunun için de büyük dışarıya doğru yapacağı hamleyi korelasyonculuğun içinden gerçekleştirir. Bunu izleyebilmek için Meïllassoux’un sıkı korelasyonculuğa dair çözümlemesini takip etmek gerekir.

Meïllassoux sıkı korelasyonculuğun kendisini tanımlayan iki kararından - ilkesinden- bahseder. Bunlardan ilki korelasyonun -ya da ayrılmazın- önceliği olarak adlandırılabilir.³⁸ İkinci ilkesi ise korelasyonun kendisini mutlaklaştırmaktan kaçınmak, yani korelasyonu olgu olarak almaktır. Meïllassoux’nun düşüncesinde olguluk (Fra. *facticité*) dünyayı yönettiği varsayılan temsilin asgari organizasyonunu sağlayan yapısal değişmezlerin- nedensellik ilkesi, algı formları, mantıksal yasalar, vb.- neden öyle olduğunun temellendirilememesini, bu nedenle de mutlak olmaktan ziyade bir olgu oluşuşunu ifade eder.³⁹ Olguluk bu değişmezlerin zorunluluğunu ya da olumsuzluğunu tesis edemeyişimizin bir ifadesidir.⁴⁰ Buna göre doğa yasaları ya da mantık yasaları bize zorunlu görünebilir ancak onların kendinde öyle olup olmadığını bilemeyiz. Sıkı korelasyonculuğun olguluk anlayışı ile dünyanın

³⁶ Heidegger’den aktaran Robert S. Gall, “Knowing, Counting, Being: Meïllassoux, Heidegger, and the Possibility of Science”, *The Journal of Speculative Philosophy* 28, sy 3 (2014): 339, <https://doi.org/10.5325/jspecphil.28.3.0335>.

³⁷ Merleau-Ponty’den aktaran Gratton, *Speculative Realism*, 47.

³⁸ Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 51.

³⁹ Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 54-55.

⁴⁰ Meïllassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 55.

“hepten-başka” olma imkânı kabul edilir.⁴¹ Kısaca olguluk “hem bilgiyi hem de dünyayı öylesine bir temelsizlikle çevreler ki... hiçbir şeyin hatta düşünülemez olanın dahi mutlak biçimde imkânsız olduğu söylenemez.”⁴² Bu fikir, kendinde’yle ilgili her hipotezi eşit derecede mümkün görmenin ve mutlağa dair irrasyonel söylemlerin meşrulaştırılmasının gerekçesidir.

Sıkı korelasyonculuğun felsefeyi mutlakattan arındırma hamlesindeki bu iki karar Meillassoux’nun yeniden bir mutlağa ulaşmak için kullanacağı binek taşı olacaktır. Meillassoux korelasyoncu döngüyü aşarak bir mutlağa ulaşmak isteyen bu iki karardan birini mutlaklaştırması gerektiğini düşünür. Korelasyonun önceliği kararı üzerinden gidecek olursak korelasyonun kendisini mutlaklaştırmamız gerekir. Bu Meillassoux’a göre öznelci idealistlerin yolu olmuştur. Onlar korelasyonculuğun ancak biz-için-şey’e erişimimiz olduğu iddiasını kabul edip, buradan kendinde’nin bilinemezliğini değil, “korelasyonun tek hakiki ‘kendinde’ olduğu” sonucunu çıkarmışlardır.⁴³ Ancak bu hamle korelasyonculuğun ikinci ilkesine yani olguluk ilkesine takılır ve Meillassoux’ya göre korelasyonist çemberin tahribatına dayanacak bir mutlak ortaya koyamaz. Bu durumda izlenecek yol ikinci ilkenin, yani olguluğun mutlaklaştırılması olmalıdır.

Olguluğun mutlaklaştırılması yolunda Meillassoux, korelasyonun olguluğunu düşünmenin, olumsuzluğun ya da öteki olma kapasitesinin mutlaklığını örtük olarak kabul ettiğimiz takdirde mümkün olduğunu iddia eder. Bu, her şeyi mutlaksızlaştıran korelasyoncu kabulün aslında bir mutlak barındırdığını söylemek demektir. Korelasyonun ortadan kalkabileceği bir durumu, mesela insanlığın yok oluşu ile korelasyonun ortadan kalkışının imkânını düşünebileceğimizi savunur.⁴⁴ Bu durumda korelasyondan bağımsız bir olasılığı düşünebildiğimiz ortaya çıkmaktadır. Bunu düşünebilmek ise ancak olguluğun mutlaklığı ön kabulü ile mümkündür. Olguluğu mutlak olarak değerlendirmekle Meillassoux olumsuzluğun zorunlu olarak düşünülebilecek bir kavram -hatta tek kavram- olduğunu iddia etmekte⁴⁵ her şeyin olguluğunun tek zorunluluk olduğu iddiasını “olgulu-luk ilkesi” (Fra. *principe de factuelité*) adıyla takdim etmektedir.⁴⁶ Bu noktaya kadar Meillassoux mutlağı düşünceden

⁴¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 56.

⁴² Çeviri bize aittir. bkz. Meillassoux, *Après la finitude*, 55. Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 56.

⁴³ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 71.

⁴⁴ Brassier vd., “Speculative Realism”, 430.

⁴⁵ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 89.

⁴⁶ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 108.

bağımsız olarak düşünülen şey anlamında kullanırken, olgulu-luk ilkesi ile ilgili olarak mutlağı “mutlak olarak zorunlu ekilde düşünülmesi gereken şey” anlamında kullanmaktadır.⁴⁷

Korelasyonun olguluğu ilkesi düşüncenin nihai bir sebep bulmadaki aczinin ifadesi iken onun mutlaklaştırılması varlığın nihai özelliğinin sebep yokluğu olduğunu ifade eder.⁴⁸ Bu bakımdan olguluğun mutlaklaştırılması yeter sebep ilkesinin ontolojik düzeyde reddedilmesi anlamına gelir. Böylece Meillassoux dogmatik metafiziğin ikinci ilkesi olarak belirlediği yeter sebep ilkesini de reddetmiş bunun yerine sebepsizlik ilkesini (Fra. *principe d'irraison*), yani olgulu-luk ilkesini benimsemiştir.⁴⁹

Buraya kadarki düşüncesini takip ettiğimizde Meillassoux sıkı korelasyonculuğun temel ilkelerini benimsemiş ve vardığı sonuç itibariyle de onun yaptığı -Meillassoux'ya göre- en temel tahribat olan kendinde'nin çelişik olan da dahil her ihtimale açık olduğu fikrini daha da keskinleştirmiştir. Meillassoux'nun “modern felsefenin radikal şüpheciliğinin altında yatan ontolojik hakikat”⁵⁰ olarak bahsettiği olgulu-luk ilkesi ile bize sunduğu gerçeklik sadece doğa yasalarının değil, evrenin kendisinin her an ve sebepsiz değişebileceği, yok olabileceği ya da vücuda gelebileceği zamansal bir mutlak, yani “hiper-kaos”tur.⁵¹ Realizmin standart iki kriteri olan bizden bağımsız bir varlığa sahip olma ve ona dair bilgimiz olması koşulunu karşılamakla beraber,⁵² Meillassoux'nun hiper-kaosu bu haliyle tam da eleştirdiği korelasyonculuğun en radikal şekline evrilmiş gibi görünmektedir. Eğer kendinde olan hiçbir kayda bağlı değilse, irrasyonel inançların bertaraf edilmesi şöyle dursun, gündelik hayatın nasıl devam ettiği ve bilimsel faaliyetin nasıl gerçekleştiği dahi açıklanamaz hale gelmektedir. Varlığın en temel ilkesini, birincil mutlağı olgulu-luk olarak belirleyen Meillassoux bu aşamada kaldığında ne iddia ettiği gibi evveliyat ifadelerinin anlaşılabilirliğini açıklığa kavuşturmakta, ne de fideizmin

⁴⁷ Bart Zantvoort, “Absolute”, içinde *The Meillassoux Dictionary*, ed. Peter Gratton ve Paul J. Ennis (Edinburgh Univ. Press, 2015), 20.

⁴⁸ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 73.

⁴⁹ Meillassoux'nun bu iki ilkeyi eş gördüğünü şu ifadelerinden anlıyoruz: “...-sadece negatif olmak gibi bir kusuru bulunan- ‘nedensizlik ilkesi’ ifadesi yerine olgulu-luk ifadesini kullanacağız.” bkz. Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 108. “Nous substituons alors à l'expression «principe d'irraison» -qui a le défaut d'être seulement négative - celle de principe de factualité” Meillassoux, *Après la finitude*, 107

⁵⁰ Quentin Meillassoux, “Time Without Becoming”, içinde *Time Without Becoming*, ed. Anna Longo, Philosophy, n. 6 (Mimesis International, 2014), 24.

⁵¹ Meillassoux, “Time Without Becoming”, 25.

⁵² Gratton, *Speculative Realism*, 59.

önüne geçebilecek bir çerçeve sunmaktadır. Meillassoux da bunun farkındadır ve bir sonraki aşamada hiper-kaosa dair bazı ispatlar yapmaya ve bilimsel ve gündelik deneyimimiz ile mutlak olgulu-luk fikri arasındaki görünür uyumsuzluğu gidermeye çalışmaktadır.

4. Hiper-kaosu gemlemek

Hatırlayacak olursak Kant kendinde-şeyin var olduğunu ve çelişmez olduğunu ifade etmiş ancak bunun bir çıkarımını yapmamıştı. Meillassoux bu aşamada Kant'tan daha öteye giderek kendinde'nin, yani hiper-kaosun, çelişik olamayacağına ve var olduğuna dair iki ispat vererek kendinde'ye dair düşüncüyü sıkı korelasyoncu imalarından kurtarmaya çalışır. Bu bölümde önce Meillassoux'nun kendinde'nin varlığına dair ispatına kısaca değinip ardından çelişmezliğe dair ispatını inceleyeceğiz ve başarılı olup olmadığını değerlendireceğiz.

Meillassoux kendinde'nin varlığına dair ispatını verebilmek için ilk önce olgulu-luk ilkesinin yani olumsuzluğun zorunluluğunun mümkün iki yorumu arasında ayrım yapar. İlkenin gevşek yorumuna göre eğer bir şey varsa o olumsal olmalıdır, sıkı yoruma göre ise var olanlar olumsal olmalıdır ve olumsal varlıklar zorunlu olarak vardır.⁵³ Gevşek yorum olgulu-luk ilkesinden kolayca çıkarılabilir, çünkü olgulu-luk olguluğun olgu olmadığını, zorunlu olduğunu söylemektedir. Ancak Meillassoux güçlü yorumu savunmak istemektedir. Buradaki argümanı sadece gevşek yorumu kabul etmenin olgulu-luk ilkesini iptal etmek olacağı üzerinedir. Gevşek yorumu kabul ettiğimizde onların mevcudiyeti olumsal bir olgu olarak ele alınmaktadır.⁵⁴ Bu durumda ise hiçbir şey olmayabilirdi. Ancak "hiçbir şey mevcut olmasaydı, hiçbir şey olgusal da olmazdı, sonuç olarak hiçbir olguluk mevcut olmazdı."⁵⁵ Ancak olguluğun zorunluluğundan şüphe etmek kendi kendini çürütür çünkü – olgulu-luk ilkesinin elde edilmesini hatırlayacak olursak- olguluğu reddedici bir düşünce onun mutlaklığını var saymak durumundadır.⁵⁶ Dolayısıyla Meillassoux'ya göre olanın

⁵³ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 99.

⁵⁴ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 100.

⁵⁵ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 100-101.

⁵⁶ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 101.

olumsallığının zorunluluğu “olumsal olanın var olmasının zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.”⁵⁷

Kendinde'nin çelişik olmadığı ispatına gelecek olursak, Meillassoux'nun düşüncesinin öncülleri yukarıda da ifade edildiği gibi belirlenmiş bir zorunlu varlığın reddi ve olgulu-luk ilkesi, yani her varlığın olumsallığının zorunluluğudur. Bu ilkelerden hareket ederek kendinde olanın çelişik olmadığını ispatlamak için Meillassoux'nun öne sürdüğü tez şudur: “Çelişik bir varlık mutlak olarak imkânsızdır, çünkü eğer bir varlık çelişik olsaydı zorunlu olurdu”.⁵⁸ Bu tezi ispatlayabilirse sonrasında kolaylıkla şu sonuca ulaşacaktır: “Zorunlu varlık imkânsızdır öyle ise çelişik bir varlık da imkânsızdır”. Şu hâlde ilk olarak çelişik bir varlığın neden zorunlu olması gerektiğine dair akıl yürütmesini inceleyelim.

Meillassoux'nun tezini savunusu çelişik bir varlığın herhangi bir değişime uğrayamayacağı üzerine kuruludur. Akıl yürütmesi şu şekilde ilerler⁵⁹: Çeliik bir varlığın var olduğunu farz edelim. Buna ne olabilir, mesela yok olabilir mi? Ancak o çeliiktir yokluğunda bile paradoksal “özü” uyarınca var olacaktır. O nedenle eğer böyle bir varlık var ise o varlığı sonlanabilecek bir şey olmayacaktır. Bu varlık herhangi bir oluşa tabi de olamaz çünkü ötekisi ne ise halihazırda odur. Hegel'le birlikte Meillassoux da tam anlamıyla zorunlu varlığın hiçbir başkalıkla sınırlandırılmayacak, dışında bir şey bırakmayan varlık olduğunu düşünür.⁶⁰ Çelişik varlık tam da böyle bir zorunlu varlık olmak durumundadır, ancak zorunlu varlık olmadığına göre çelişik varlık da yoktur; “kendinde” çelişmezdir.

Şimdi, Meillassoux'nun çelişik varlığı tüm çelişik yüklemeleri bir arada taşıyan bir varlık olarak düşündüğü görülmektedir. Bu noktada aslında Meillassoux daha sonra kendisinin de itiraf ettiği gibi tutarsızlık ile çelişikliği karıştırmaktadır.⁶¹ Bu itirafın ardından Meillassoux'nun önerdiği izlek kendisinin aslında tutarsız bir varlık olmadığının ispatına ulaşmış olduğu, bu tutarsız varlıktan çelişik varlığa doğru ispatın düzeltilmesi gerektiği yönündedir. Bilindiği gibi tutarlılık, bir dizgede bir önermenin hem kendisinin hem tersinin ispatlanamaması olarak tanımlanır. Tutarsızlık bir dizgenin özelliğidir ve bu anlamda dil düzeyinde bir terimdir. Tutarlı bir dizgede ancak doğru önermeler

⁵⁷ Abdussamet Şimşek, “Quentin Meillassoux'da Mutlak Olumsallık” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2021), 60.

⁵⁸ Çeviri bize aittir. bkz. Meillassoux, *Après la finitude*, 91. Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 92.

⁵⁹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 94-95.

⁶⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 95.

⁶¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 105.

ispatlanabilirken tutarsız bir dizgede ise her önerme ispatlanabilir. Tutarsız bir dizgede her önerme türetilebilir ancak bu noktada Meillassoux bu türetmenin sonuçlarını -çelişik özelliklere dair yargıları- şeyin kendisine hamletmektedir. Meillassoux'nun dil düzeyinden -de dicto özelliklerden- şeyler düzeyine -de re özelliklere- geçişin hesabını vermeden gerçekleştirdiği bu hamle sağlam bir temele dayanmamaktadır.

Meillassoux çelişik varlığa her yüklemi -çelişik yüklem çiftlerini- taşıyan bir varlık muamelesi yapıyor. Bu anlamda onun hakkında her önermenin kendisi ve hem de tersi doğru oluyor. Buradan yola çıkarak da yukarıdaki akıl yürütmesinde çelişik varlığın başka olma imkânı içermediği için zorunlu olduğu sonucuna varıyor. Meillassoux'nun ontolojisi daha sonraki bölümde görüleceği gibi bir toplamın (Fra. *totalité*) olmadığı, bunun reddedildiği bir ontolojidir. Her ne kadar problemlili bir ifade olsa da onun terminolojisi ile tutarsız bir varlık ise tüm yüklemeleri taşıyan bir varlık olmak durumunda. Böylesi bir varlık ancak toplamın zımnen kabul edildiği bir ontolojik çerçevede düşünülebilir. Bu bakımdan Meillassoux'nun vermeye çalıştığı ispat kendi ontolojik çerçevesi ile de uyumlu görünmemektedir.

Meillassoux'nun ilk ispatını revize ederek bunun ancak tutarsız bir varlığın -her yüklemi açısından çelişik varlığın- mümkün olmadığını gösterdiğini ve buradan çelişik bir varlığın imkânsızlığına doğru bir yol alınması gerektiğini ifade ettiğini söyledik. Meillassoux'nun da farkında olduğu gibi bu aşamada devre dışı bırakması gereken çelişik varlık ancak bazı yüklemeleri açısından çelişik olan bir varlıktır. Bu şekilde lokal olarak çelişki 20. yüzyılın ikinci yarısında tutarlı-ötesi mantıklar (İng. *paraconsistent logics*) tarafından inceleme konusu edilmiştir. Tutarlı-ötesi mantıklar patlama ilkesi diye de anılan *ex contradictione quodlibet* -çelişkiden her şey [çıkar]- ilkesini reddederler.⁶² Bu mantıklarda standart mantıklardan farklı olarak çelişki içeren bir dizgede her önerme ispatlanamaz, tutarsızlık belli bir sınır içerisinde kalır. Meillassoux tutarlı-ötesi mantıkları kabul etmekle birlikte, bunların gerçek çelişik olguları değil, olgulara dair verilere ilişkin çelişkileri açıklamak için geliştirildiğini ifade eder.⁶³ Ona göre eğer tutarlı-ötesi mantıkların "sadece ifadelerdeki çelişkilerden

⁶² Graham Priest vd., "Paraconsistent Logic", içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Spring 2022, ed. Edward N. Zalta (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2022), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/logic-paraconsistent/>.

⁶³ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 107.

bahsettikleri..., fakat gerçek çelişkiler hakkında konuşmadıkları” gösterilirse kendinde’nin çelişmezliğine dair ispat tamamlanmış olacaktır.⁶⁴

Meillassoux tutarlı-ötesi mantıkların gerçek çelişkilere ilişkin olmadığına dair ispatı *Sonluluğun Sonrası*’nda vermez ama kolayca verilebileceğinden emin görünüyor olmalıdır ki kendinde olanın çelişkisiz olduğunu olgulu-luk ilkesinden türetmiş olduğunu iddia etmektedir.⁶⁵ Meillassoux bu tavrı ile tutarlı-ötesi mantıklar içinde önemli bir grup mantığı kolayca göz ardı etmektedir. Dialetik mantık olarak adlandırılan bu mantıklara göre hem kendisi hem tersi doğru olan önermeler vardır, bu anlamda gerçek çelişkiler vardır.⁶⁶ Dialetizm her önermenin doğru olduğu, bu bakımdan her çelişkinin olduğu görüşünden farklı olarak, bazı çelişkilerin var olduğu görüşüdür. Meillassoux ispatının tamamlanması için tam da dialetizm karşıtı argümanlar sunmalı iken o bütün tutarlı-ötesi mantıkları sadece ifadelerle ilişkin çelişki ile ilgilenir göstermekle bu konuyu göz ardı etmektedir. Sonuç olarak bu haliyle kendinde’nin çelişik olmadığına ilişkin ispatın tamamlanmış olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

98

5. Peki ya bilim?

Meillassoux olgulu-luk ilkesinden hareket ederek birincil mutlak olarak belirlediği hiper-kaosun varlığını ve çelişik olmadığını ispatladığını iddia eder. Üst bölümde gösterdiğimiz üzere bu kanıtlaması sorunludur. Bununla birlikte projesinin devamını da takip etmek, kendi amaçlarını gerçekleştirebilen bir düşünce ortaya koyup koymadığını tartışabilmek için önemlidir. Bu nedenle bu bölümde var olan, çelişik olmayan ve zorunlu olarak olumsal bir kendinde fikrini kabul ettiğimizde bunun ne gibi sonuçlar doğurduğu üzerinde duracağız. Yukarıda da ifade edildiği gibi Meillassoux bilimsel ifadelerin anlamlandırılması için düşüncenin korelasyon dışına çıkıp kendinde’yi düşünebilmesini acilen çözüme kavuşturulması gereken bir problem olarak sunmuştu. Bu durumda cevaplanması gereken ilk soru kendinde olarak hiper-kaosu kabul ettiğimizde bilimin nasıl mümkün olabildiğidir.

⁶⁴ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 107.

⁶⁵ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 110.

⁶⁶ Graham Priest vd., “Dialetheism”, içinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2023, ed. Edward N. Zalta ve Uri Nodelman (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/dialetheism/>.

Meillassoux'nun vardığı sonuca göre kendinde'nin tek özelliği onun mutlak olgusallığıdır. Bu doğa yasalarının hatta tüm evrenin her an sebepsiz olarak değişebileceğini söylemek demektir.⁶⁷ Meillassoux bu teze gelecek ilk itirazı “dünyanın aşikâr istikrarının” bir zorunluluk fikrini dayattığı şeklinde belirler ve buna karşı fiziksel yasaların olumsallığını nesnelerle olan gündelik ilişkimizi değiştirmek zorunda kalmadan savunabileceğimizi iddia eder.⁶⁸ O bu savununun ancak Hume'un problemine bir cevap verilerek gerçekleşebileceğini düşünür.

Hume'un problemi aynı nedenlerin aynı sonuçları doğuracağını garanti etmenin mümkün olmayışı, yani tümevarımın geçerliliğini tespit edemeyişimizdir. Bu durum nedensellik ilkesinin a priori akıl yürütme ile tesis edilemeyeşi üzerinden şüpheli argümanlara güç veren bir problem olarak felsefenin önemli meselelerinden biri olmuştur. Meillassoux Hume'un problemini doğanın kendisinin gelecekteki istikrarı ilgili bir sorun olarak değerlendirir.⁶⁹ Meillassoux'ya göre Hume'un probleminin asıl sorguladığı şey aslında yeter sebep ilkesidir; ne var ki Hume düşüncesini sorunun ontolojik sonuçlarına kadar ilerletmemiştir. Kant ise probleme verdiği cevapta nedenselliği mutlak olarak zorunlu görmemiş ancak bilincin kalıcılığı ve tecrübenin ortaya çıkabilmesi için fenomenleri yöneten bir nedenselliği şart koşturmuştur.⁷⁰ Meillassoux ise Hume'un atmadığı adımı atarak nedenselliğin tesis edilemeyeşini kendi olgulu-luk ilkesi ile uyumlu olarak zaten bir zorunlu nedenselliğin olmayışına bağlamaktadır.⁷¹

Hume'un problemini “epistemolojik bir sorundan ontolojik bir çözüme çevirerek”⁷² doğa yasalarını yöneten bir nedensellik ilkesinin olmadığını ileri sürmenin karşılaşılabileceği ilk güçlük, Meillassoux'nun da kabul ettiği gibi doğanın aşikâr istikrarını açıklamak olacaktır. Bu durumda soru “Eğer doğa yasaları zorunlu değil de olumsal ise nasıl oluyor da olumsallıkları ani ve sürekli dönüşümlerle kendini göstermiyor?” olacaktır.⁷³ Meillassoux'nun bu noktadaki stratejisi doğa yasalarının a priori olarak ispatlanamasa da zorunlu olması

⁶⁷ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 112.

⁶⁸ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 114.

⁶⁹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 116.

⁷⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 121.

⁷¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 124.

⁷² Adrian Johnston, “Hume's Revenge: À Dieu, Meillassoux?”, içinde *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, ed. Levi Bryant vd., Anamnesis (Re.Press, 2011), 97.

⁷³ Çeviri bize aittir. bkz. Meillassoux, *Après la finitude*, 125. Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 124.

gerektiği şeklindeki görüşün meşruiyetini ortadan kaldırmak üzerine kuruludur. Meillassoux'nun "zorunlulukçu çıkarım" diye adlandırdığı bu görüş doğanın gözlemlenen istikrarından nedenselliğin ontolojik zorunluluğuna geçen bir akıl yürütmeye dayanır.⁷⁴ Bu akıl yürütme şu şekilde ifade edilebilir:

1. Eğer yasalar sebepsiz yere değişebilselerdi yani zorunlu olmasalardı sık sık değişirlerdi.
2. Ancak yasalar sık sık sebepsiz yere değişmezler.
3. Öyleyse yasalar sebepsiz yere değişemezler; başka bir deyişle zorunludurlar.

Meillassoux bu çıkarımın birincil öncülünü "sıklık çıkarımı" olarak adlandırır ve onu reddederek çıkarımı çürütmeyi hedefler.⁷⁵ Bu çıkarım, yasaların değişim olasılığından -yani olumsuzluğundan- değişim sıklığına doğru ilerleyen bir çıkarımdır ve özünde evren içre olguları düşünürken kullandığımız olasılık hesabını olanaklı evrenler bütününe (Fra. *Tout des Univers possibles*) uygulamakla ilişkilidir.⁷⁶ Buna göre yasaların istikrarından zorunluluğuna doğru ilerleyen bu çıkarımda olasılıkçı bir akıl yürütme söz konusudur. Doğanın aşikâr istikrarını gözleyen birinin durumu her zar attığında istisnasız aynı yüzle karşılaşan bir kumarbazın durumuna benzemektedir. Her atışta sürekli aynı yüzle karşılaşan bir kumarbaz zarın hileli olduğunu ve tüm olasılıkların aynı ağırlıkta olmadığını düşünür. Bunun gibi, her an doğada aynı yasaların işlerliğini gören bir felsefeci de a priori olarak ispatlanamasa da bu istikrarı doğuran ontolojik bir zorunluluğun var olduğu sonucuna varmaktadır. Meillassoux'ya göre Kant ve hatta Hume⁷⁷ örtük olarak böylesi bir olasılıkçı akıl yürütme yaptıkları için zorunluluğun ancak ispatını mesele etmişler ama kendisini kabul etmişlerdir.⁷⁸ Bu akıl yürütmeyi yapan biri kendi fiziksel evrenimizi düşünölebilen tüm evrenlerden biri olarak yorumlar ve böylece zihinsel bir zar-evren inşa eder. Gözlemim beni her zaman aynı evrenle -benim evrenimle- karşı karşıya getirdiğine göre her atıldığında bu zar-evren aynı fiziksel evrenle sonuçlanmaktadır. Bu sonuç yani her atışta aynı yüzle karşı karşıya gelmek

⁷⁴ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 127.

⁷⁵ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 128.

⁷⁶ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 133.

⁷⁷ Hume'un nedensellik açıklamasının böylesi olasılıkçı bir akıl yürütmeye dayanmadığına dair bkz. Johnston, "Hume's Revenge: À Dieu, Meillassoux?", 105.

⁷⁸ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 129.

olasılığı öylesine düşüktür ki bunun karşısında mantık dışı da olsa bir zorunluluğun varlığı çıkarsanır.⁷⁹

Meillassoux olasılıkçı akıl yürütmeyi onun meşruiyetini ortadan kaldırarak çürütmeye çalışır. Buna göre olasılıkçı akıl yürütme yapan filozoflar evren içre bir yöntemi olanaklı evrenler bütününe uygulamakla hata etmektedirler. Bunu göstermek için öncelikle olasılık hesaplamasında her zaman bir toplamın (Fra. *totalité*) varsayıldığına dikkat çeker.⁸⁰ Bu mümkünler toplamı sonlu olmak zorunda değildir; ancak olasılıktan bahsetmek için her koşulda sayal bir toplamdan bahsetmek gerekir. Fiziksel evrenimiz söz konusu olduğunda ise bu mümkünler toplamı yukarıdaki benzetmedeki zar-evrene denk gelmektedir. Meillassoux ise Cantor'un geliştirdiği küme kuramından hareketle böyle bir toplamın olamayacağını iddia eder.

19. yüzyılın sonunda küme kuramının geliştirilmesinde en etkili kişi diyebileceğimiz Georg Cantor kümeler ve kümelerin büyüklükleri-sayallıkları ile ilgili çalışmaları ile bilinir. Cantor kümelerle ilgili çalışmalarında sonsuz kümeleri de matematiğin konusu haline getirmiş, sonlu-ötesi (Fra. *transfini*) sayıları tanımlayıp onlara yönelik bir aritmetik geliştirmiştir. Meillassoux'nun tezi açısından Cantor'un sonuçlarından bizim için en önemlisi, Cantor teoremi diye de bilinen, kümelerin sonsuz hiyerarşisi olduğunu gösteren sonuçtur. Kısaca bahsedecek olursak; bir kümenin tüm alt kümelerini içeren kümeye güç kümesi denir. Cantor teoremi bu şekilde oluşturulan her güç kümesinin sayalının kümenin sayalından daha büyük olduğunu söyler. Sonsuz elemanlı kümeler de tanımlanabildiğinden Cantor teoremi onlara uygulandığında her sonsuz küme için ondan sayal olarak daha büyük bir küme olduğu, sonsuz kümelerin sonsuz bir hiyerarşi oluşturduğu söylenebilir.

Meillassoux sonsuz kümelerin sonsuz sayal hiyerarşisinden yola çıkarak bu serinin kendisinin bir toplam oluşturmadığına, bütün kümelerin kümesinin çelişik olduğuna ve dolayısıyla olmadığına işaret eder. Meillassoux bu sonsuz sayallar serisini düşünülebilir olanla eşleştirir ve böylece standart küme kuramı aksiyomatiğinde- Zermelo-Freankel ve Seçim Aksiyomu (ZFC)- düşünülebilir olanın bir toplam oluşturmadığını söyler.⁸¹ Düşünülebilir olanı toplam oluşturmayan olarak sunan Meillassoux mümkün dünyaları da bu şekilde anlaşılan düşünülebilir olanla eşleştirmektedir. Bu durumda ise yukarıda

⁷⁹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 133.

⁸⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 138.

⁸¹ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 142.

bahsettiğimiz zar-evrenin kendisi düşünülemez hale gelecektir çünkü mümkün dünyaların bir toplamı söz konusu olamaz.

Meïlassoux'nun toplamlılaştırma karşıtı argümanı sonsuz kümelerin sonsuz hiyerarşisinin nicelenebilir bir toplam oluşturmadığına dayanır. Bu “bütün kümelerin kümesi”nin olmadığını söylemek demektir. Gerçekten de ZFC aksiyomatığında bu kümenin kurulmasına izin verilmemektedir. Bununla beraber Meïlassoux'nun da ifade ettiği gibi böyle bir toplama izin veren aksiyomatikler de vardır. Dolayısıyla Meïlassoux bu akıl yürütmesi ile ZFC'nin içinde doğru olan “En büyük sayal sayı yoktur” önermesinden yola çıkarak mümkün dünyaların toplam oluşturmadığının “gerçekliğini” ispat etmiş değildir. Kendisi de bu akıl yürütme ile ancak olasılıkçı akıl yürütme karşıtı bir düşüncenin de mümkün olduğunu, başka alternatiflerin de var olduğunu gösterdiğini söylemektedir.⁸² Bununla birlikte toplamlılaştırma karşıtı alternatifi tercih etmenin “akıl işaret ettiği yolu” izlememizi sağladığını söylemektedir; çünkü ona göre bu yolu seçmek bizi ilk seçeneği izlemekle karşı karşıya kalacağımız gizemlerle -nedenselliğe ilişkin gizemlerle- uğraşmaktan kurtarmaktadır.⁸³ Ancak kendisinin de kabul ettiği gibi toplamsızlık iddiasının ontolojisinin sağlam bir parçası olması için bu sonucun ontolojisinin temel ilkesi olan olgulu-luk ilkesinden türetilmesi gerekecektir. Bu ise belirli bir matematiksel kuramın kendinde varlığın mutlak koşullarından olduğunu göstermek demektir.⁸⁴ Ancak Meïlassoux bu türetimi daha sonraki çalışmalarına ertelemiştir.

Meïlassoux eğer çıkarımını tamamlamış olsaydı sonuç ne olurdu? Meïlassoux olgulu-luk ilkesi bağlamında Hume problemindeki güçlüğü ve kendimize sormamız gereken soruyu şu şekilde belirlemişti: “Fiziksel yasaların aşikar istikrarını, bunları olumsal kabul ettiğimizi göz önünde bulundurarak nasıl açıklayacağız?”⁸⁵ Bu soruyu dikkate alarak değerlendirme yapacak olursak; olasılıkçı akıl yürütmenin hatalı olduğunun gösterilmesi bize doğadaki istikrarın gözleminden -ampirik veriden- zorunlu nedenselliği çıkaramayacağımızı söyleyebilir, ama bunun doğa yasalarının mutlak olumsallık fikri ile nasıl bağdaşacağını göstermek noktasında bir yardımcı olmaz. Salt olasılıkçı akıl yürütmenin çürütülmeye çalışılması doğa yasalarının aşikâr istikrarının

⁸² Meïlassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 143.

⁸³ Meïlassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 147.

⁸⁴ Meïlassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 152.

⁸⁵ Çeviri bize aittir. bkz. Meïlassoux, *Après la finitude*, 125. Meïlassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 124.

açıklanması noktasında olumlu bir katkı sunmamaktadır. Meillassoux buraya kadar yaptığı açıklama ile sadece doğanın istikrarının sebepsiz bir olgu olduğunu söylemiş olmaktadır. Şu hâlde, her an tamamen öteki olma imkânına sahip bir kendinde fikri ile doğanın aşikâr istikrarının nasıl uzlaştırılacağı da en az - Meillassoux'nun bizi kurtarmaya çalıştığı- nedensellik problemi kadar gizemli görünmektedir.

Meillassoux'nun sunduğu tablo ile bilimsel faaliyetin uzlaştırılması da son derece güç görünmektedir. Bilimsel faaliyet en çok doğadaki düzenliliği tespit ve açıklama çabası iken ontolojimizin nihai dayanağının "sebepsizlik" olduğunu söylemek bu çerçevede bilimsel faaliyetin nasıl mümkün olduğunu açıklamayı son derece güçleştirmektedir. Doğa bilimleri kuram oluşturup bu kuramların bir modelini kurarak doğayı bu model çerçevesinde ele alırlar. Bu bakımdan doğa bilimlerinin mümkün olması için doğanın istikrarı gerekli önkoşuldur. Her şeyin her an tamamen öteki olma olasılığı üzerine kurulu bir ontolojinin nasıl bir bilim anlayışına yol vereceği ya da en başta ifade edilen evveliyat ifadelerinin realist bir anlamının nasıl savunulacağı açık olmaktan çok uzaktır. Meillassoux'nun baştaki örneği arkhe-fosili ele alalım. Bir bilim adamı eline geçen arkhe-fosilin tarihlemesini yaparken deney aparatının bir anda değişerek farklı bir sonuç vermediğinden nasıl emin olabilir ya da bilimsel yanlgı nasıl tespit edilebilir; belki de evren o anda sebepsiz olarak değişivermiştir?⁸⁶ Meillassoux'nun her şeyin anlık ve sebepsiz değişme imkânı üzerindeki vurgusunun mutlaklığı bilimsel faaliyet de dahil olmak üzere değişim, düzeltme, iyileştirme gibi sürece yayılan durumların işleyişi hakkında çok az fikir vermektedir.

6. Sonuç

Buraya kadar takip ettiğimiz haliyle Meillassoux'nun düşüncesi hakkında neler söyleyebiliriz? İlk olarak şuna dikkat çekmek gerekir; Meillassoux'nun felsefi projesi Descartes'ın rasyonalist felsefesinden ilham alarak kendinde'yi metafiziğe kaymadan düşünülebilir ve bilinebilir kılmak amacıdadır. Bunun için o Descartes'ın düşüncesinden ilhamla birincil ve türetilmiş mutlak anlayışını yeniden ihya etme amacı gütmüştür. Descartes'ta Tanrı olan birincil mutlak Meillassoux'da olgulu-luk ilkesi olarak karşımıza çıkmıştır. Türetilmiş mutlak ise bu ilksel mutlağa dayanarak matematik yoluyla elde edilecek nesnelerin bizden bağımsız olarak sahip oldukları özellikleridir. Meillassoux bu birincil mutlağın

⁸⁶ Johnston, "Hume's Revenge: À Dieu, Meillassoux?", 101.

çıkarmasını yapmaya çalışmıştır ancak matematiğin kendinde olanının bilgisini bize verdiğine dair çıkarımı henüz vermiş değildir.

İkinci olarak Meïllassoux felsefesini kendisinden önceki felsefi geleneğin iyi bilinen epistemolojik tezlerini ontolojik bir düzeye çekerek geliştirmektedir. Korelasyonculuğa getirdiği eleştiride bu şekilde ilerlediği gibi, kendi düşüncesinin temel ilkelerini aldığı Kant'ın ontolojik argüman eleştirisi ve Hume'un nedensellik eleştirisi için de aynı hamleyi yapmıştır. Bu -meşruluğu tartışmalı- ontolojik genişletme sayesinde elde ettiği olgulu-luk ilkesi ile Meïllassoux olandan ziyade mümkünün ontolojisini geliştiriyor diyebiliriz. Ancak tam da bu nedenle Meïllassoux'nun düşüncesi en çok da mevcut dünyayı ve bu dünyadaki eylemlerimizi açıklamakta zorlanmaktadır. Kitabın başlangıç noktası bilimsel ifadelerin korelasyoncu yorumundaki anlam problemini çözmek iken vardığı noktada bilimsel pratiğin tümünün imkân koşulu olan doğanın istikrarının açıklanması dahi son derece güç bir hal almıştır.

Son olarak, Meïllassoux kendinde'yi düşünebilmek için eleştirdiği korelasyoncu öncülleri tamamen kabul edip bu öncüllerden hareketle korelasyonun dışına çıkmayı denemişse de tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Meïllassoux yeter neden ilkesini tamamen reddedip olguluğu mutlaklaştırmış, ancak yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi hiper-kaos olarak adlandırdığı kendinde'nin çelişmezliğini ispat etmekte tam olarak başarılı olmamıştır. Bunun neticesi ise onun kıyasıya eleştirdiği sıkı korelasyonculukla benzer bir noktada kalması, hatta korelasyonculuğun aşırı ucu olarak yorumlanabilir hale gelmesidir. Bu nedenle diyebiliriz ki bu haliyle Meïllassoux irrasyonel olanın “şiddetine karşı koyacak” bir düşünce ortaya koyabilmiş değildir.

KAYNAKÇA

- Brassier, Ray, Iain Hamilton Grant, Graham Harman, ve Quentin Meillassoux. “Speculative Realism”. *Collapse* 3 (Kasım 2007): 307-450.
- Gall, Robert S. “Knowing, Counting, Being: Meillassoux, Heidegger, and the Possibility of Science”. *The Journal of Speculative Philosophy* 28, sy 3 (2014): 335-45.
<https://doi.org/10.5325/jspecphil.28.3.0335>.
- Gratton, Peter. *Speculative Realism: Problems and Prospects*. Bloomsbury, Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Plc, 2014.
- Johnston, Adrian. “Hume’s Revenge: À Dieu, Meillassoux?” İçinde *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, editör Levi Bryant, Nick Srnicek, ve Graham Harman. Anamnesis. Re.Press, 2011.
- Meillassoux, Quentin. *Après la finitude: Essai sur la nécessité de la contingence*. L’ordre philosophique. Éd. du Seuil, 2005.
- Meillassoux, Quentin. *Sonluluğun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme*. Çeviren Kağan Kahveci. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Meillassoux, Quentin. “Time Without Becoming”. İçinde *Time Without Becoming*, editör Anna Longo. Philosophy, n. 6. Mimesis International, 2014.
- Priest, Graham, Francesco Berto, ve Zach Weber. “Dialetheism”. İçinde *The Stanford*

KENDİNDE'Yİ DÜŞÜNMEK: QUENTİN MEİLLASSOUX ÖRNEĞİ
THINKING ABOUT THE IN-ITSELF: THE CASE OF QUENTIN MEILLASSOUX
Kevser KARACA ÇALIK

Encyclopedia of Philosophy, Summer 2023, editör Edward N. Zalta ve Uri Nodelman.
Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023.
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/dialetheism/>.

Priest, Graham, Koji Tanaka, ve Zach Weber. “Paraconsistent Logic”. İçinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Spring 2022, editör Edward N. Zalta. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2022.
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/logic-paraconsistent/>.

Şimşek, Abdussamet. “Quentin Meillassoux’da Mutlak Olumsuzluk”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2021.

Zantvoort, Bart. “Absolute”. İçinde *The Meillassoux Dictionary*, editör Peter Gratton ve Paul J. Ennis. Edinburgh Univ. Press, 2015.